

Bc.art. Justīne Dižpētere

Latvijas Kultūras akadēmija

Bc.art. Sanda Paukšte

Latvijas Kultūras akadēmija

STĀMERIENAS PILS TĒLS PERIODISKAJOS IZDEVUMOS LAIKĀ NO 19. GADSIMTA LĪDZ MŪSDIENĀM

THE IMAGE OF STĀMERIENA CASTLE IN PERIODICALS FROM THE 19TH CENTURY TO MODERN DAY

<https://doi.org/10.55877/kkmp.2024.2.470>

Abstract

The article examines changes in the image of Stāmeriena castle that are based on periodical materials published from the beginning of the 19th century until present day. They are available in the periodical storage of the National Digital Library of Latvia. The authors used content analysis in the data processing. Keywords used in the selection of materials are as follows: Stāmeriena, Stomersee, Stāmeriena castle, Stāmeriena manor, Boris von Wolff, von Wolff-Stomersee, Alice Barbi, Alexandra von Wolff, Tomazi di Lampedusa.

Based on the material in periodicals, several turning points in the transformation of Stāmeriena castle are distinguished – the time of 1905 revolution, the interwar period, time of the Agricultural Technical School operating in Stāmeriena castle, the castle during Soviet years and after regaining the country's independence, as well as “rebirth” of the castle after renovation of its facade and rebirth of the legend about the life of writer Giuseppe Tomasi di Lampedusa that has been brought up after a closer examination of the castle and several life stories of the people that have lived there. The periodical examples used in the article have been selected by the authors based on the most relevant descriptions that illustrate understanding of certain stages in the history of the castle.

The concept and theory of *storytelling* [Fog, Budtz, Yakaboğlu 2004] is used to examine the periodicals, which allows to look at what is found in the textual and visual materials with a focus on the image of Stāmeriena castle being created consciously or indirectly under the influence of passing time and the circumstances resulting from it.

This article has been written in 2022–2023 in the context of the project “Research of Stāmeriena castle cultural heritage. Time and space”. It analyzes periodicals that have been published up to March of 2023.

Keywords: *Stāmeriena castle, periodicals, von Wolff, storytelling, Giuseppe Tomasi di Lampedusa.*

ievads

Pārlūkojot periodiskos izdevumus, kā arī ievadot interneta meklētājā nosaukumu “Stāmerienas pils”, nereti var sastapties ar tās raksturojumu vārdos “Eiropas romantisma pērle” [Gulbenes tūrisma un kultūrvēsturiskā mantojuma centrs, 2021; Centrālā finanšu un līgumu aģentūra, 2019]. Ar tā palīdzību apzināti un mērķtiecīgi tiek veidots šībrīža pils tēls, akcentējot Stāmerienas pils pazīstamākos iemītniekus un to saites ar Itāliju. Stāmerienas pils celta 19. gadsimta 30. gados, kad kompleksa teritorija nokļuvusi baronu fon Volfu (*von Wolff*) dzimtas īpašumā, taču šķietami visbiežāk atpazīta pēc Aleksandras fon Volfas (vācu: *Alexandra (Alexandrine) Alice Marie Baronesse von Wolff*, itāļu: *Alessandra Tomasi di Lampedusa, 1894–1982*) un viņas vīra, romāna *Gepards* autora, no Itālijas nākošā Džuzepes Tomasi di Lampedūzas (*Don Giuseppe Maria Fabrizio Salvatore Stefano Vittorio Tomasi, Principe di Lampedusa, Duca di Palma, Barone di Montechiaro, Barone di Torretta, 1896–1957*) vārda. Abām personībām, kas daļu savas kopdzīves laika pavadījuši Stāmerienā, veltītas vairākas publikācijas, tajā skaitā Ilzes Lecinskas un Džoakīno Lancas Tomasi (*Gioacchino Lanza Tomasi, 1934–2023*) grāmata *Vienā liktendejā savijušies mūži* [Lecinska, Lanza 2020]. Salīdzinoši daudz mazāks ir pašas pils kā arhitektoniskas būves, tās iekārtojuma un apdzīvošanas periodu atspoguļojums pētījumos, kā arī trūkst plašāka ieskata periodiskajos izdevumos, kas, pēc raksta autoru domām, ir būtisks kultūrvēsturiskās izpētes avots, sevišķi pētot pils tēla attīstību.

Vārdu savienojumu “pils tēls” šī raksta kontekstā autore definē kā konkrētā laika posmā dzīvojošās sabiedrības attieksmi un skatījumu uz Stāmerienas muižas kompleksu, īpaši koncentrējoties uz pils ēku, kas secināms, pētot periodiskos izdevumus. Tāpat tēls apskatāms kā pievienotās vērtības elements, ko veido pašreizējie pils īpašnieki un Gulbenes tūrisma un kultūrvēsturiskā mantojuma centra vadītājas, domājot par interesentu piesaisti un pils prezentāciju plašākai sabiedrībai, īpaši *storytelling* idejas kontekstā, izmantojot pils vēsturi un ar to saistīto cilvēku dzīvesstāstus.

Rakstā ar piemēriem no periodikas tiek ilustrēti atsevišķi periodi pils dzīvē. Šāds sadalījums lieti noder, Stāmerienas pili skatot ne tikai kā mūsdienu ceļotāju iecienītu apmeklējuma vietu vai Eiropas romantisma pērli, bet tikpat kā nozīmīgu

kultūrvēsturisko mantojumu, kas savos stāstos glabā daļu Latvijas vēstures. Periodikas avoti, kuros minēta Stāmerienas pils, rakstā tiek analizēti un piemēroti *storytelling* koncepta piedāvātajiem interpretācijas paņēmieniem, apskatot laikrakstu un žurnālu ziņas kā iespējamu pieeju Stāmerienas pils tēla veidošanā.

Storytelling

Raksta ietvaros autore, pievēršoties *storytelling* [Fog, Budtz, Yakaboylu 2004] konceptam, aplūko periodiskajos izdevumos gūto materiālu kā potenciālu rīku pils stāsta veidošanā.

Sociologs Eižens Buss (*Eugen Buß*) rakstā par tēlu un reputāciju kompāniju komunikācijā raksta: *Sabiedrība kopumā uztver tikai informācijas druskas. Un no tām veido mozaikas struktūru, kura kļūst vienkāršota un atklāj katru paša iespaidu par organizācijas tēlu (..)* [Buß 2008: 26–36]. Šādu teorētisko skatpunktu iespējams attiecināt uz rakstā apskatītās periodikas saistību ar kopējo Stāmerienas pils tēlu un to, kā gadsimta griezumā rakstu autori laikrakstos un žurnālos gan apzināti, gan neapzināti veido mozaīku, kas atklāj pils vēsturi un sniedz fragmentāru ieskatu atsevišķu personu skatījumā uz to. Tādējādi plašāka sabiedrība, kas, visticamāk, neieskatīsies arhīva dokumentos un pētījumos, bet drīzāk interesi un iespaidu par Stāmerienu gūs no sev interesējoša preses izdevuma, piešķir periodikā pieejamai informācijai jaunu nozīmi un *storytelling* jeb stāstu stāstīšanas funkciju.

Aplūkojot *storytelling* kā raksturojošu stāstu veidošanas un “stāstīšanas” jēdzienu, kā arī zīmolu definējošu naratīvu tīkla konceptu [American Marketing Association 2022], jāņem vērā 2004. gadā izdotā monogrāfija *Storytelling: Branding in Practice*, kurā autori atklāj *storytelling* kā veidu, ar kuru kompānijām un organizācijām noturēt savu klientu uzmanību un lojalitāti. Pamatā šādai pieejai ir vēlme nošķirt pašu pārstāvēto organizāciju no citām, piešķirot tām īpašu, nekur citur nerodamas pieredzes atmosfēru, kas ar stāstu, kuru kādam zīmolam, vietai vai notikumam var piesaistīt, nostiprina saiti starp to un potenciālo klientu [Fog, Budtz, Yakaboylu 2004: 20–21]. Lai gan Stāmerienas pils nedarbojas klasiskā kompānijas modelī, arī tai kā tūrisma centram ir svarīgi spēt piesaistīt ceļotājus un interesentus, izceļot neatkārtojamo pieredzi, ko iespējams gūt, tikai apciemojot pili. Latvijas pilis un muižās ir ierasta prakse ar leģendām un nostāstiem, kurus aizsākuši apkārtnes iedzīvotāji vai reāli pagātnes notikumi, radīt noslēpumainu kultūrvēsturiskā mantojuma objekta tēlu. Ik gadu viens no plašāk apmeklētajiem un iespaidīgākajiem Latvijas Piļu un muižu asociācijas pasākumiem ir Leģendu nakts oktobra beigās. Tajā aicināti piedalīties visi asociācijas biedri, iepriekš noteiktā mēneša beigu datumā ar savu piedāvājumu veidojot vakara un nakts programmu interesentiem, kas ļauj ne tikai apmeklēt muižas un pilis, bet arī atklāt kultūrvēsturiskās vietas kā unikālu stāstu glabātājas, kuras šajā vakarā tos iedzīvina [Latvijas Piļu un muižu asociācija

2022]. Tādējādi ar pasākuma palīdzību praksē tiek pierādīts *storytelling* tehnikas izmantojums jeb iespēja ar muižai vai pilij specifiskiem stāstiem, katru gadu atklājot jaunu aspektu, šo vietu apmeklētājiem asociatīvi veidot sagaidāmo atmosfēru un tēlu, mudinot apmeklēt, izzināt un atgriezties. Interessants un ilustratīvs piemērs tam ir Abgunstes muiža, kas jau kopš tās atjaunošanas pirms dažiem gadiem tiek prezentēta ne tikai kā laulību ceremoniju un radošo rezidenču vieta, bet arī kā mājas vairākiem kaķiem, kuri nereti rakstos un intervijās izvirzās priekšplānā [LSM.lv Dzīvesstila redakcija, 2021]. Bieži vien kaķi kā piesaistes elements un svarīga daļa Abgunstes muižas koptēlā ieņem galveno lomu arī muižas pasākumos, tajā skaitā Legendu naktīs.

Stāmerienas kontekstā vērts aplūkot arī periodikā lasāmās informācijas devumu pilij piesaistāma stāsta radīšanā. Periodiskajos rakstos pieejamā informācija dokumentē pils vēstures posmus un norises tajos, faktus padarot par apmeklētājiem interesantiem notikumiem, kas rosina empātisku piesaisti vietai. Piemēram, 1905. gada revolūcijas gadījumā stāsts kļūst ne tikai par to, kā pils tikusi nodedzināta, bet līdztekus tam – kā skaistā ēka kļuvusi par cietoksni, kura logi aizkrauti ar smilšu maisiem, aiz kuriem muižniekiem slēpties apšaudē. Līdzīgi tam arī pils iedzīvotāji vai stāstu “varoņi”, kas tajos parādās, piemēram, Aleksandra un viņas vīrs Lampedūza vai dziedātāja Alise Barbi (*Alice Barbi, 1858–1948*) sev līdzī nes papildus kontekstu, kas konkrētus notikumus pilī saista ar šo cilvēku dzīvesstāstiem.

Pievēršoties periodikas specifikai, jāmin arī radošās rakstīšanas aspekts, ko rakstos iespējams izspēlēt kā pieredzes tēlainu, romantisku un subjektīvu attēlojumu, autoriem piekļūstot lasītājiem nevis vienkāršas atskaites, bet mudinājuma un aicinājuma veidā. Rakstā par *storytelling* lomu zīmolveides procesā sociālo mediju vēstures pētniece Meda Mukundorfeanu (*Meda Mucundorfeanu*) atklāj: *Jo vairāk kāds var asociēties ar stāstu, pateicoties iepriekšējai pieredzei un gaidām, jo lielāka iespēja, ka tas šim cilvēkam šķitīs saistošs* [Mucundorfeanu 2018: 42–55]. Ņemot vērā iepriekš minēto, šķiet likumsakarīgi, ka periodika vienmēr darbojusies kā katalizators un lielisks *storytelling* koncepta izmantojums cilvēku intereses veicināšanai, jo žurnāli un laikraksti sevī ietver ne tikai faktus par pils būvniecību, pārvaldniekiem un laika atskaites punktiem, bet arī pavisam reālu cilvēku pieredzi. Ar šo palīdzību tie spēj mudināt citus veidot pašiem savu unikālo saikni ar Stāmerienas pili, tās vēsturi un mantojumu, ko tā saglabājusi līdz pat mūsdienām.

Pils ēkas attīstības vēsture

Stāmerienas pils kā arhitektoniska būve laika gaitā piedzīvojusi būtiskas transformācijas, kas ļauj pils attīstības vēsturi sadalīt nosacītos posmos:

- pirmais posms (1835–1905) – no pils celtniecības pabeigšanas līdz tās nodezīnāšanai 1905. gadā;

- otrais posms (1908–1940) – no pils atjaunošanas līdz Otrajam pasaules karam, kad ēka pilnībā zaudējusi dzīvojamā nama funkcijas;
- trešais posms (1940–1990) – ēka tiek pielāgota lauksaimniecības tehnikuma vajadzībām;
- ceturtais posms – atjaunotā pils mūsdienās.

Šādus pils attīstības posmus Latvijas Kultūras akadēmijas organizētajā starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Kultūras Krustpunkti XVI* (2022) izmantojušas pētnieces Zane Grigoroviča, Kristiāna Paula Lībiete un Anna Lauska (Latvijas Kultūras akadēmija), lasot referātu *Stāmerienas pils kultūrvēsturiskā izpēte. Pils arhitektoniskais veidojums un tā izmaiņas*.

Kā alternatīvu pils mainības fiksācijas veidu raksta autore piedāvā Stāmerienas pils attīstību vērot, izmantojot periodiskos izdevumus, tādējādi novērojot pils tēla dinamiku un transformāciju tajos. Balstoties periodiskajos materiālos atrodamajā informācijā, kas vēsti par Stāmerienas likteni, raksta autore piedāvā izcelt atsevišķus notikumus vai personības, kas iezīmē pārmaiņas pils tēla attīstībā. To raksturojums veikts turpmākajā tekstā.

Skatot 19. gadsimta periodiskos izdevumus, materiāli, ko varētu saistīt ar pils tēla veidošanu, praktiski nav atrodami. Periodiskajos izdevumos vācu valodā, kas iznākuši laika posmā no 1820. gada līdz pat 19. gadsimta beigām, atrodami vien dažādi tiesu ziņojumi un ēku reģistri, ko varētu skatīt, pētot, piemēram, īpašumtiesību jautājumus. Savukārt teksti (vai attēli), kas veidotu pils naratīvu, mudinātu iztēloties muižas sabiedriskās norises, Stāmerienas iedzīvotāju, kā arī pils saimnieku skatījumu uz ēku – vizuāls ēkas raksturojums, notikumu apraksti, dažādi viedokļraksti un citi šāda veida apraksti – šā laika periodikā nav atrodami. Tomēr jāatzīmē, ka ieraugāmas liecības par atsevišķiem notikumiem, kas nav tiešā veidā saistīti ar pili, bet attiecas uz personām, kuru vārdi asociējami ar Stāmerienu. Kā piemēru var minēt dziedātājas Alises Barbi un itāliešu pianista Benjamina Cezi (*Beniamino Cesi, 1845–1907*) koncertus, par kuriem atrodamas ziņas Latvijas presē [Rigasche Rundschau, Nr. 101, 1897].

Krasi atšķirīga aina paveras, aptverot periodiskos materiālus, kuros izklāstītā informācija saistāma ar 1905. gadā pastāvošo situāciju Krievijas impērijā, tostarp pašreizējā Latvijas teritorijā. Stāmeriena minama kā būtisks revolucionāru darbības centrs. Cīņu laikā pils tika nodedzināta. Tās būvformas tika būtiski deformētas, bet praktiski visi interjera elementi – mākslas darbi, gleznas, mēbeles – iznīcināti. Kopējie zaudējumi, pēc Borisa fon Volfa aprēķiniem, esot bijuši mērāmi vairāk nekā 80 tūkstošu rubļu apmērā [Minde 2002: 16].

Periodikā atrodams plašs klāsts dažādos izdevumos drukātu atmiņu stāstu un aprakstu, kas sniedz pietuvinātu, nereti personisku skatījumu uz 1905. gada notikumiem Stāmerienā, kā arī pils stāvokli grautiņu laikā un pēc tiem. Kā vienu

no piemēriem, kur revolūcijas notikumi parādās arī vēlāko laiku presē, var minēt 1929. gada izdevuma *Valsts Darbinieks* 1. numurā publicēto Ed. Cāliša rakstu ar nosaukumu *Policijas uradņika politiskas atmiņas*, kurās starp spilgtiem, taču, visticamāk, ne dokumentāliem notikumu aprakstiem lasām rindas, kas vēstī par pils transformācijām un funkcijām šo notikumu gaitā: *Izrādījās, bijām iesprostoti pils apakšējā stāvā, kādā nelielā istabā, kuras logs nostiprināts restēm un no iekšpuses aizkrauts ķieģeļiem. Kā vēlāk no pils "iesturmētājiem" dzirdējām, apakšējā stāvā logi visi bijuši šādējādi nostiprināti, kamēr augšējā – aizkrauti ķieģeļiem tikai līdz pusei; ķieģeļu starpās nelieli caurumi – šautenes stobra iebāšanai pie aizstāvēšanās, "cietoksni" apšaudot no ārpuses [Cālišs 1929].*

Emocionālāka aina paveras Valda Brieža atmiņās izdevumā *Latvijas Ērgļi: Vējš auroja caur bezrāmju logu caurumiem, kādreizējais istabu greznums bija nobiris, sadrupis, atstādams uz grīdas veselas kaļķu kaudzes, kurām pāri klājās sniega kārtā [Briedis 1926].*

Savukārt izdevuma *Rīgas Balss* 78. numurā Roberts Sēlis raksta: *Visam šim tautas karaspēkam kā neieņemams cietoksniš pretim stāvēja Stāmerienas skaistā pils. Labām šautenēm bruņoti kazaki un paši muižnieki, kas še meklējuši patvērumu no tautas dusmām, sagatavojās uz aizstāvēšanos. Jau drīz pēc vasarā notikušās rezervistu demonstrācijas barons Volfs, stipri sabijies, pili pamatīgi nocietināja. Apakšējā stāva logi tika aizmūrēti, atstājot tikai spraugu, pa kuru atšaudīties, ja nemiernieki uzbruktu. Pils augšējā stāva logus aizkrāva smilšu maisiem [Sēlis 1958: 2].*

No skaistās pasaku pils ēka pārtapusi par cietoksni, ko rotā šauteņu stobri un smilšu maiši, līdz uguns mēles to pārklāj pelniem un sodrējiem.

Jāatzīmē, ka teju katrā pils aprakstā, kas parādās pēc revolūcijas, tiek akcentēti 1905. gada notikumi, kas liecina par šo procesu ietekmi ne tikai uz pils kā arhitektoniskas un mākslinieciskas vērtības izmaiņām, bet arī tās tēla veidošanos turpmākajos gados. Dažādos laika posmos izdotajos rakstos revolucionārās darbības iekrāsojas atšķirīgā konotācijā, nereti liekot noprast par konkrētā laika ideoloģisko nospiedumu: *Ap Stāmerienas pili 1905. gada revolūcijā risinājās kaujas, pils toreiz nodedzināta. Pie tās mūriem nošauts ievērojamais ļeņinietis, Pētera Stučkas draugs Jānis Gavars. Uz viņa kapa noliekam ziedus, tā 1959. gadā vēstī O. Lapše laikrakstā *Padomju Alūksne*.*

Pils un pārējo cietušo ēku atjaunošanas darbi uzsākti jau 1906. gadā. *1908. gadā pils atjaunošanas darbi tika pabeigti, kā to norāda arī pils tornī esošais vēja rādītājs. [Manta un mantinieki 1999: 8].*

Stāmerienas pils attēlojums starp diviem pasaules kariem vēsta par laiku, kurā pils kļuvusi par ainavisku patvērumu tās apmeklētājiem. Šāds skatījums visticamāk saistāms ar faktu, ka pavisam neilgi pirms Pirmā pasaules kara sākuma pils pēc nodedzināšanas revolūcijas laikā tikusi atjaunota un ieguvusi savu jauno, pievilcīgo

izskatu. Lai arī vairākiem prātā vēl nāk pils kādreizējā veidolā pieredzētais, jaušams, ka “jaunās” pils ciemiņiem tā vismaz vizuālajā formā saistās ar jauna posma sākumu.

Pēc atjaunošanas pils atguvusi spozmi un romantisko vilinājumu. Laikrakstā *Gulbenes Balss* Kārlis Martinsons, aprakstot ievēribas cienīgas vietas Gulbenē un tās apkārtnē, vēsti: *Tuvākie Gulbenes pagasti arī apveltīti skaistiem dabas skatiem. Lai minama Stāmerienas muiža, kas divu prāvu, gleznainu ezeru vidū paceļas parka daiļā kuplumā. Pils – varens trīsstāvu mūra nams ar masīvu torni. Parkā kastaņu birzes terasveidīgi nokāpj līdz dzidrajam ezeram* [Martinsons 1939: 2].

Pils un tās gleznainais parks kļuvis par iecienītu vietu pasākumu rīkošanai, ko apliecina raksts *Skaista dziesmudiena Stāmerienā* 1938. gada *Gulbenes Balss* 31. numurā: *Stāmerienā svētdien pa visiem ceļiem plūda laudis. Skaistajā pils parkā, kur abas puses iežogo ezeri, pamatskolas padome rīkoja dziesmudienu. Lēni atvasaras saulē ezerā šūpojās vilņi, kad dziedātāju pulki no pamatskolas ieradās svētku vietā, kur uzrunu teica pamatskolas pārzinis A. Kalniņš. Šī stāmeriešiem jau 4. dziesmudiena. Pirmā rīkota 1926. gadā* [Skaista dziesmudiena Stāmerienā 1938: 1].

Otrā pasaules kara gados pils pilnībā zaudēja sākotnējo dzīvojamā nama funkciju. Kara laikā tā tika izmantota karaspēka vajadzībām. Savukārt jau 1942. gadā tiek lemts par lauksaimniecības skolas iekārtošanu Stāmerienas pils telpās. *Tika atzīts, ka Gulbenes rajonā vēlama 2-gadīga lauksaimniecības skola. Tā iekārtojama Stāmerienas muižas pili, kas atrodas labā un skaistā vietā. Nolēma rūpēties, lai Stāmerienā nodibinātu divgadīgu lauksaimniecības skolu. Skolas vajadzībām tur izmantojama arī 50 ha lielā muižas saimniecība* [Tālavietis 1942: 2].

No 1945. gada ēkā atradās lauksaimniecības tehnikums un skola, vēlāk – padomju saimniecības “Stāmeriena” kantoris un ciema padomes izpildkomiteja. Šis muižas kompleksa apdzīvošanas periods veido būtisku daļu no periodiskajos izdevumos atrodamā 20. gs. otrajā pusē radītā materiāla par Stāmerienas pili, ko svarīgi ņemt vērā pils tēla attīstības kontekstā. Turpmākajos gados presē plaši atspoguļotas norises lauksaimniecības tehnikumā, kas būtiski ietekmējušas arī pils pašreizējo fizisko veidolu, īpaši interjera kontekstā. *Plašajā kādreizējās muižas teritorijā un parkā saimnieko rosīgie un dzīvespriecīgie lauksaimniecības tehnikuma audzēkņi. Tē iekopti dārzi, plaša siltumnīca, labi sporta laukumi. Apkārtnē skaista. To grezno Ludza un Stāmerienas ezeri, kuros šūpojās ūdensrozēs* [Lapše 1959: 3].

Šī laika periodikā pils ēka reti iezīmējas kā vērtība pati par sevi. Lielākoties lasāmās ziņas saistāmas ar dzīvi tehnikumā – dažādiem tehniskajiem jaunievedumiem, padarītajiem lauksaimniecības darbiem un audzēkņu sasniegumiem. Pils funkcija, līdz ar to arī pils tēls, ir transformējies, līdzī mainot arī vietējo iedzīvotāju skatījumu un izjūtu par vietu. Kā spilgts piemērs, kas apliecina tehnikuma nozīmību pils un tās apkārtnes tēla veidošanā, kalpo citāts: *Gribi vai negribi, bet Stāmerienas vecākajā daļā (vietējie to iesaukuši par Tehnikuma ciematu, lai nejauktu ar jauno Stāmerienu,*

kas atrodas divus kilometrus tālāk pie dzelzceļa) pati ievērojamākā celtnē ir – pils [Paikena 1980; 4].

Runājot par ēkas stāvokli laikā, kad pils vairs nekalpo kā dzīvojamais nams, bet kā čaula, kurā noris citi procesi, vērojams, ka par tās uzturēšanu netiek īpaši domāts. Pils kalpo kā funkcionāla ēka, kuras mākslinieciskā vai kultūrvēsturiskā nozīme tiek aizmirsta. *A. Pumpure no Rīgas rajona vēstulē redakcijai pastāstīja par Stāmerienas pils stāvokli. Pašlaik tajā atrodas padomju saimniecības “Stāmeriena” kantoris, Stāmerienas ciema deputātu padomes izpildkomiteja un lauksaimniecības tehnikuma neklātienes konsultāciju punkts. Saimnieku daudz, taču pilij no ārpusē drūp apmetums, nolūst pa caurulei un pazūd pa bareljefam [Stāmerienas pils jāsargā 1984: 2].*

Pēc Lauksaimniecības tehnikuma pili pārņēma Stāmerienas ciema padome un padomju saimniecība “Stāmeriena”, kas ēkā un tai piegulošajā teritorijā darbojās līdz 1992. gadam.

Periodiskajos izdevumos atrodamas liecības par pils ēkas nožēlojamo stāvokli, kādu izraisījuši ilgie padomju gadi. *Staltā, baltā Stāmerienas pils gaida saimnieku. Ēka pašlaik ir tukša. Līdz šim tajā atradās pagasta izpildkomiteja, paju sabiedrības “Stāmeriena” valde un lauksaimniecības tehnikuma filiāle. Minētās iestādes ir pārcēlušās uz jaunām telpām, bet pils palikusi bez saimnieka. Šejieniēši arvien mēdza uztraukties, ka tā ir nolaista un netiek pienācīgi kopta un remontēta. Tagad tā patiesi ir pavisam nolaista. Ēkai no ārpusē daudzviet ir nolobījies apmetums, jumts ir caurs. Iekšā tekošais ūdens sabojājis sienas un grīdas. Par bijušo godību liecina greznās, kokgriezumiem rotātās centrālās kāpnes un durvis, greznā zāle ar parketu, griestu gleznojumiem un senlaičīgo krāsni. Bet citur tukšās istabas ar kailajiem vadu mudžekļiem, ūdenscaurulēm un radiatoriem stāsta par to, kā te saimniekots, pavirši, vienai dienai. Tā pils stāvokli 1993. gadā raksturo Ilona Vītola laikrakstā *Diena* [Vītola 1993: 6].*

20. gadsimta deviņdesmitie gadi iezīmējas ar pils turpmākās attīstības iespēju izskatīšanu. Kā liecina D. Ločmeles raksts zem intriģējošā virsraksta *Vai Stāmeriena Gulbenes rajonam būs logs uz Eiropu?* izdevumā *Vaduguns* [Ločmele 1990], šajā laika posmā Gulbenes rajona pārvalde meklē iespējamus risinājumus rajona attīstībai. Rakstā rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs N. Stepanovs iezīmē potenciālo sadarbību ar zviedru firmu *Ken Proffs: Kopā ar Stāmerienas pagasta vadības un zviedru pārstāvjiem apskatījām Stāmerienas pili, ezeru, apkārtni. Iecere ir šāda: Stāmerienas pili un tās teritoriju nomāt ārzemniekiem. Viņi, respektējot vēsturisko identitāti, pili restaurētu, apkārtni pārveidotu saskaņā ar Eiropas kultūras šodienas prasībām. Konkrēti – tur tiktu izveidoti golfa laukumi. Eiropā šis sporta un izklaides veids iemanto arvien lielāku popularitāti. Tas piesaistītu ārzemju tūristus [Ločmele 1990: 4].*

Stāmeriena, tās pils un gleznainās ainavas tiek skatītas ekonomiskā kontekstā, iezīmējot potenciālo muižas kompleksa attīstības ceļu tūrisma virzienā. Kā zināms,

iepriekšminētajā rakstā ieskicētais scenārijs neīstenojas, tomēr turpmāk tiek meklēti risinājumi teritorijas un ēku apsaimniekošanai.

2002. gadā Stāmerienas muižas pils ēku komplekss nodots Stāmerienas pagasta pašvaldības īpašumā. 21. gadsimta pirmā desmitgade periodiskajos izdevumos iezīmējas ar nesakārtotajām pils īpašumtiesībām, nolaisto ēkas stāvokli, kā arī centieniem rast risinājumus tās atjaunošanai. Šajā laika posmā arvien vairāk perifērijā tiek novirzīts pils bēdīgais liktenis un meklēti akcenti, ar ko lepoties. Arvien biežāk tiek minēts Lampedūzas vārds, sasaiste ar Sicīliju. Pils lēnām atgūst apzīmējumu "Stāmerienas bagātība – viena no romantiskākajām Latvijas pilīm" [Liepiņa 2005: 8].

2019. gadā atjaunota pils fasāde. No 2019. gada nogales pils kā kultūrvieta un apskates objekts ir publiski pieejama sabiedrībai. Saņemta 2. vietas balva par Stāmerienas pils jumta un fasādes restaurāciju skatē "Gada labākā būve Latvijā 2019", un redzams, ka arī ārpus arhitektonisko formu jauninājumiem Stāmerienas pils tēls turpina attīstīties. Šodien to veido ne tikai periodiskie izdevumi, bet arī pils mājaslapa, dažādi digitālie mediji, kā arī katrs pils apmeklētājs, kurš dalās ar iespaidiem par "Eiropas romantisma pērles" apmeklējumu savos sociālo mediju profilos.

Visplašāk pārstāvētā, ar Stāmerienas muižu saistītā persona periodiskajos izdevumos ir Džuzepe Tomazi di Lampedūza, kurš pēc laulībām ar Aleksandru fon Volfu 1932. gadā periodiski uzturējās Stāmerienā [Falomi 2019]. Turklāt interese par itāļu rakstnieku un viņa romānu *Gepards (Il Gattopardo)*. Milāna, 1958 (latviski 1964. gadā A. Spekkes tulkojumā) nav raksturīga kādam konkrētam laika periodam. Kopš romāna tulkošanas latviešu valodā 1964. gadā Lampedūzas persona konsekventi tiek minēta Stāmerienas pils aprakstos, kas liecina par tās nozīmi pils tēla veidošanā. Interesi par Lampedūzas personību un viņa saitēm ar Latviju, kā arī romānu *Gepards* izvērstās publikācijās apliecinājis kinorežisors Gunārs Piesis [Piesis 1984: 109–112], rakstnieks Zigmunds Skujiņš [Skujiņš 1968: 126–150; Skujiņš 1986: 185–197; Skujiņš, 1978b: 101–105] un dzejnieks Māris Čaklais [Čaklais 1997: 122–127]. *Mani, protams, interesēja arī Lampeduzas biogrāfija. Grāmatai pievienotajā anotācijā bija īsa piezīme, ka rakstnieks, senas, dižciltīgas sicīliešu dzimtas pārstāvis, trīsdesmitajos gados kādu laiku dzīvojis Latvijā, Stāmerienes muižā* [Skujiņš, Literatūra un Māksla, Nr. 22, 1978].

Pateicoties Lampedūzam, Stāmerienas pils tēls iegūst būtisku šķautni – sasaisti ar Sicīliju –, kas šodien tiek izmantots kā papildu instruments Stāmerienas stāsta veidošanā. Tiek rīkoti dažādi tematiskie pasākumi [Stāmerienas pils 2022], veidoti kino seansi, kuros izrāda filmu *Geparda dzimšana* [Stāmerienas pils 2021], Stāmerienas un Sicīlijas saites kalpo kā viena no atslēgām tūristu piesaistei, kā arī pierāda, cik nozīmīgas pils tēlam un iespaids veidošanai ārpus arhitektoniskās būves bijušas personas, kas to apdzīvojušas un pils stāstu savijušas ar saviem dzīves stāstiem.

Secinājumi

Pētot Stāmerienas pils tēlu, kas veidojies gadsimta laikā dažādos periodiskajos izdevumos no sabiedrības perspektīvas jeb pastarpinātas pieredzes, nevis kā īpašniekiem vai iemītņiem, bet vērotājiem no malas, secināms, ka dažādos Stāmerienas pils vēstures posmos identificējamas tās tēla transformācijas. Lai arī vairākos gadījumos tas atkarīgs no vēsturiskiem un politiskiem apstākļiem un tikai pēdējā gadu desmita griezumā iespējams sākt spriest par apzinātu tēla veidošanu, kas vistiešāk un precīzāk novērojams tieši mūsdienās dominantajā komunikācijas rīkā – sociālajos medijos –, nevar noliegt, ka periodiskie izdevumi laikā pirms digitalizācijas procesiem un daļēji arī šobrīd pilda pils *storytelling* rīka lomu. Pētot laikrakstus un žurnālus, var secināt, ka, par spīti dažādiem notikumiem, mainīgiem pils īpašniekiem un saimniekiem, Stāmerienas pils kā būve nesusi savu tēlu kā vilinājumu stāstu glabātājiem, vēstures izziņātājiem un ceļotājiem. Katrā Stāmerienas pils vēstures posmā, kurā tā pildīja dažādas funkcijas, izceļams kāds definējošs kop-tēla elements (revolucionāru cietoksnis, gleznainais parks, lauksaimniecības tehnikums, Eiropas romantisma pērle), kas devis impulsus jaunu stāstu radīšanai un pils tēla attīstībai mūsdienās. Tādējādi mūsdienās periodiskajos materiālos pieejamie Stāmerienas pils apraksti noder, lai ar *storytelling* koncepta palīdzību prezentētu naratīvus, kuri dažādos līmeņos stiprina pils tēlu.

Izmantotie avoti

- American Marketing Association (2022). *Story Marketing: Why It Matters and a Step-by-Step Guide*. Pieejams: <https://www.ama.org/2022/02/08/story-marketing-why-it-matters-and-a-step-by-step-guide/> (skatīts 16.02.2023.)
- Briedis, V. (1926). Kad ieroči runā un asinis kaist... *Latvijas Ērgļi*, Nr. 2–3, 1. lpp.
- Buß, E. (2008). Image and Reputation. Basics of Company Communications. *Culture Management*. Vol. 1, No. 1, pp. 26–36.
- Cālīts, Ed. (1929). Policijas uradņika politiskas atmiņas. *Valsts Darbinieks*, Nr. 1, 28. lpp.
- Centrālā finanšu un līgumu aģentūra. (2019). *Atjaunota Eiropas romantisma pērles – Stāmerienas pils fasāde*. Pieejams: <https://www.esfondi.lv/istenotie-projekti/iedvesmas-stasti/atjaunota-eiropas-romantisma-perles-stamerienas-pils-fasade> (skatīts 06.06.2024.)
- Čaklais, M. (1997). *Sicīlijas gepards ar Stāmerienas spārniem. Impērijas pēdējās kapeikas*. Rīga: Likteņstāsti, 122.–127. lpp.
- Falorni, L. (2019). *Die Geburt des Leoparden. Geparda dzimšana*. 90 min.
- Fog, K., Budtz, C., Yakaboylu, B. (2004). *Storytelling: Branding in Practice*. New York: Springer, pp. 20–21.

- Gulbenes novada bibliotēka. 1905. g. revolūcija. Pieejams: <https://www.gulbenesbiblioteka.lv/lv/novads/vesture/1905-g-revolucija> (skatīts 16.02.2023.)
- Gulbenes tūrisma un kultūrvēsturiskā mantojuma centrs (2021). *Stāmerienas pils*. Pieejams: <https://www.visitgulbene.lv/lv/ko-redzet/kulturvesturiskais-mantojums/stamerienas-pils> (skatīts 16.02.2023.)
- Ivāns, G. (1988). *Bijušās Stāmerienas muižas kompleksa vēsture. Muižnieku galvenā dzīvojamā ēka – pils*, 99. lpp.
- Lapše, O. (1959). Izzini dzimto novadu. *Padomju Alūksne*, Nr. 5, 3. lpp.
- Latvijas Piļu un muižu asociācija (2022). “*Leģendu nakts 2022*” būs veltīta burvestībām un atklājumiem! Pieejams: <http://www.pilis.lv/lv/notikumi/2022/10/29/> (skatīts 23.02.2023.)
- Lecinska, I., Tomazi, Dž. L. (2020). *Vienā likteņdejā savijušies mūži*. Rīga: Jumava.
- Liepiņa, V. (2005). Visi ceļi ved uz Stāmerienu. *Austrālijas Latvietis*, Nr. 2746, 8. lpp.
- Ločmele, D. (1990). Vai Stāmeriena Gulbenes rajonam būs logs uz Eiropu? *Vaduguns* (Balvi), Nr. 102, 4. lpp.
- LSM.lv Dzīvesstila redakcija (2021). *Abgunstes muiža. No grausta līdz sakoptai ēkai ar 10 kaķiem* Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/cilvekstasti/abgunstes-muiza-no-grausta-lidz-sakoptai-ekai-ar-10-kakiem.a411265/> (skatīts 23.02.2023.)
- Manta un mantinieki (1999). *Latvijas Vēstnesis* (LR ofic. laikr.), Nr. 310–311, 8. lpp.
- Martinsons, K. (1939). Tas katram jāredz Gulbenē. *Gulbenes Balss*, Nr. 39, 2. lpp.
- Mucundorfeanu, M. (2018). The Key Role of Storytelling in the Branding Process. *Journal of Media Research*. Vol. 11, no. 1, pp. 42–55.
- Paikena, V. (1980). Balta kaza uz jumta. *Padomju Jaunatne*, Nr. 153, 4. lpp.
- Sēlis, R. (1958). Tanī bargā dienā. *Rīgas Balss*, Nr. 78, 2. lpp.
- Skaista dziesmudiena Stāmerienā (1938). *Gulbenes Balss*, Nr. 3, 1. lpp.
- Skujiņš, Z. (1968). *Sapņi. Zebras āda*. Rīga: Liesma, 126.–150. lpp.
- Skujiņš, Z. (1978a). Pēdas ved atmiņās. *Literatūra un Māksla*, Nr. 22, 14. lpp.
- Skujiņš, Z. (1978b). *Zibens locīšana*. Rīga: Liesma, 101.–105. lpp.
- Skujiņš, Z. (1986). *Izlase*. Rīga: Liesma, 1. sēj., 185.–197. lpp.
- Stāmerienas pils (2021). *Mīlas stāsts “Geparda dzimšana”*. Pieejams: <https://www.stamerienaspils.eu/lv/43-milas-stasts-geparda-dzimsana> (skatīts 23.02.2023.)
- Stāmerienas pils (2022). *Itāļu dzīves garša Stāmerienas pilī*. Pieejams: <https://www.stamerienaspils.eu/lv/sakums/jaunumi/78-italu-dzives-garsa-stamerienas-pili> (skatīts 23.02.2023.)

Stāmerienas pils jāsargā (1984). *Cīņa*, Nr. 299, 2. lpp.

Stāmerienā paredzēts iekārtot 2-gadīgu lauksaimniecības skolu. (1942). *Tālavietis*, Nr. 110, 2. lpp.

Vītola, I. (1993). Stāmerienas pils gaida saimnieku. *Diena*, Nr. 169, 6. lpp.

Пиесис, Г. (1984). Подлинный леопард в самом худшем виде. Даугава, Nr. 12. С. 109–112.